

© 2021 М. Д. ЄВТУШЕНКО, Г. В. БАЙДИК

ІЗ ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ЗООЛОГІЇ ТА ЕНТОМОЛОГІЇ ІМЕНІ Б. М. ЛИТВИНОВА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. В. ДОКУЧАЄВА

Євтушенко, М. Д., Байдик, Г. В. Із історії кафедри зоології та ентомології імені Б. М. Литвинова Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. *Вісті Харківського ентомологічного товариства*. 2021. Т. XXIX, вип. 1. С. 85–92. DOI: 10.36016/KhESG-2021-29-1-8.

Викладено історію становлення та розвитку кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва з 1840 року. Охарактеризовано діяльність завідувачів кафедри та провідних учених у різні періоди. Описано наукові школи В. Г. Аверіна, О. О. Мигуліна, Б. М. Литвинова, Є. М. Білецького, які охоплюють широке коло питань динаміки популяцій комах-фітофагів, захисту плодових, капустяних та інших сільськогосподарських культур. Висвітлено напрями досліджень нинішнього професорсько-викладацького складу кафедри 4 рис., 13 назв.

Ключові слова: наукові школи, захист рослин, комахи-фітофаги.

Евтушенко, Н. Д., Байдик, Г. В. Из истории кафедры зоологии и энтомологии им. Б. М. Литвинова Харьковского национального аграрного университета им. В. В. Докучаева. *Известия Харьковского энтомологического общества*. 2021. Т. XXIX, вып. 1. С. 85–92. DOI: 10.36016/KhESG-2021-29-1-8.

Изложена история становления и развития кафедры зоологии и энтомологии им. Б. М. Литвинова Харьковского национального аграрного университета им. В. В. Докучаева с 1840 года. Охарактеризована деятельность заведующих кафедры и ведущих ученых в разные периоды. Описаны научные школы В. Г. Аверина, А. А. Мигулина, Б. М. Литвинова, Е. Н. Белецкого, которые охватывают широкий круг вопросов динамики популяций насекомых-фитофагов, защиты плодовых, капустных и других сельскохозяйственных культур. Освещены направления исследований современного профессорско-преподавательского состава. 4 рис., 13 назв.

Ключевые слова: научные школы, защита растений, насекомые-фитофаги.

Yevtushenko, M. D., Baidyk, H. V. From the history of the Department of Zoology and Entomology named after B. M. Lytvynov of the Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev. *The Kharkov Entomological Society Gazette*. 2021. Vol. XXIX, iss. 1. P. 85–92. DOI: 10.36016/KhESG-2021-29-1-8.

The history of the formation and development of the Department of Zoology and Entomology named after B. M. Lytvynov of the Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaiev since 1840 is presented. The activity of the heads of the department and leading scientists in different periods is characterized. The scientific schools of V. G. Averin, A. A. Migulin, B. M. Litvinov, Ye. N. Beletskiy are described, which cover a wide range of issues of population dynamics of phytophagous insects, protection of fruit, cruciferous and other agricultural crops. The directions of research of the current teaching staff are highlighted. 4 figs, 13 refs.

Keywords: scientific schools, plant protection, phytophagous insects.

Кафедру зоології та ентомології засновано у 1840 році після приєднання до Маримонтського інституту землеробського господарства Варшавської лісівничої школи. У ті далекі часи основи навчальної, методичної та наукової роботи закладали відомі професори В. М. Ястржембський, Л. Ф. Богутський, магістр зоології професор А. Д. Карпинський, який очолював кафедру з 1840 до 1871 рр., кандидат природничих наук Є. М. Васильєв, який завідував кафедрою з 1876 до 1890 рр. (Голикова та ін., 2011).

Зокрема, Є. М. Васильєв провів фундаментальні дослідження шкідників цукрових буряків і у 1909 р. опублікував наукову працю «Люцерновий клоп, повреждающий свекловичные высадки». Буряковий і люцерновий клопи завдали значної шкоди насінникам буряків, оскільки пошкодження ними зав'язі й насіння до затвердіння спричиняло втрату в подальшому якості насіння. У той період люцернового клопа не вважали шкідником буряків (Белецкий, 1996, 2006, 2015, Білецький, Євтушенко, Байдик, 2015).

Період 1890–1905 рр. позначився різким зменшенням кількості студентів після їхніх заворушень у 1891–1892 рр. у зв'язку зі складною внутрішньою ситуацією в Росії, сильною посухою, неврожаем і страшенним голодом 1891–1892 рр. (тоді в Росії голодувало 35 млн осіб). Але, незважаючи на скруту, уряд за результатами комісії погодився на збереження вищої аграрної освіти.

Yevtushenko M. D. Dokuchaiev Kharkiv National Agrarian University, P.O. 'Dokuchaievskoe',

Kharkiv District., Kharkiv Region, 62483, UKRAINE; e-mail: kaf.zoo.ento@gmail.com; ORCID: 0000-0002-9249-2975

Baidyk H. V. Dokuchaiev Kharkiv National Agrarian University, P.O. 'Dokuchaievskoe',

Kharkiv District., Kharkiv Region, 62483, UKRAINE; e-mail: kaf.zoo.ento@gmail.com; ORCID: 0000-0002-2229-4498

Особливо великих збитків зазнавало сільське господарство від жука-кузьки, що регулярно, майже через рік, з'являвся у великій кількості, саранових, озимої совки, лучного метелика. Великим лихом для буряководів України були довгоносики, лучний метелик та ін.

Це спонукало викладачів кафедри зоології та ентомології, товариства дослідників природи до створення ентомологічних комісій (Харківська — з 1878 р.). Щорічно, розпочинаючи з 1881 і до 1889 рр., скликалися ентомологічні з'їзди представників південних земель. У 1905 р. в Харкові було створено ентомологічне бюро. В Україні перші ентомологічні відділи при дослідних сільськогосподарських станціях створено в Полтаві (1910 р.), Харкові (1912 р.), Києві (1913 р.), Катеринославі й Одесі.

У 1905–1930 рр. кафедру очолював професор І. К. Тарнані — талановитий викладач, природознавець-популяризатор, улюбленець студентів. Після переїзду інституту у 1914 р. до Харкова він удосконалював викладання зоології та ентомології, досліджував шкідливі організми у Харківській губернії.

У 1894 р. І. К. Тарнані призначено асистентом кафедри зоології в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства та лісівництва та викладачем сільськогосподарської ентомології, з 1905 р. І. К. Тарнані — професор загальної та прикладної зоології. За дорученням Міністерства землеробства і держмайна він вивчав бурякову нематоду (*Heterodera schachtii*), нематоди фруктових дерев (*Heterodera radicola*) і паразитів хрущів.

«Преподавателем-ассистентом» І. К. Тарнані розроблено програму «по прикладной зоологии», яка й донині є актуальною щодо багатьох видів шкідливих тварин. Також учений проводив велику суспільно-просвітницьку роботу, зокрема стосовно захисту врожаю від шкідників сільськогосподарських культур і був консультантом у Харківському управлінні цукортресту, який діяв у Харківській, Полтавській і Чернігівській губерніях.

Рис. 1. Випуск 3-місячних курсів з підвищення кваліфікації фахівців ентомологів і фітопатологів. 1931 р. (виділено: ліворуч — О. О. Мігулін, праворуч — В. Г. Аверін).

Харківське ентомологічне бюро з 1913 р. очолював В. Г. Аверін, який з 1915 р. за сумісництвом працював асистентом кафедри зоології та ентомології Харківського сільськогосподарського інституту. У 1925 р. під керівництвом В. Г. Аверіна й О. О. Мігуліна вперше в Україні у Балаклійському районі Харківської області проведено виробниче випробування і впровадження у сільськогосподарське виробництво авіаційного способу боротьби з італійською сараною, якої налічувалося близько 250 екз./м². Було оброблено 1,5 тис. десятин, або 70 % заселеної площі. У 1926 р. завдяки ініціативам В. Г. Аверіна й О. О. Мігуліна вперше в Україні створено службу сигналізації і прогнозів появи та поширення шкідників, методи якої було згодом розповсюджено на території колишнього СРСР.

У 1930–1955 рр. кафедру очолював професор, доктор сільськогосподарських наук В. Г. Аверін, відомий учений-енциклопедист, який декілька років був завідувачем відділу захисту рослин Народного комісаріату землеробства України, 26 років присвятив науковим дослідженням із проблем захисту рослин, уперше ще у 30-ті роки минулого століття обґрунтував необхідність порівняльно-екологічного підходу у дослідженнях динаміки популяцій у зоології та ентомології (Киричок, 2001).

У 1932 р. в Україні розпочалася нова хвиля пошуків ворогів народу, зокрема серед екологів. Припиняється випуск багатьох наукових журналів. Після чергової «чистки» В. Г. Аверін на три роки припинив написання наукових статей. У період 1931–1938 рр. він підготував лише 14 публікацій (переважно адресованих юним натуралістам Харківського палацу піонерів, де він працював за сумісництвом), тоді як за попередні вісім років (1923–1930 рр.) надрукував 170 праць. Загалом він опублікував 340 наукових праць і підготував трьох кандидатів наук.

У 1956–1971 рр. кафедру очолював доктор біологічних наук, професор О. О. Мігулін — видатний учений у галузі теоретичної та прикладної зоології і сільськогосподарської ентомології. Науковець декілька років завідував Центральною (республіканською) станцією захисту рослин. Під керівництвом О. О. Мігуліна було організовано в 1926 р. Ізюмський і Куп'янський спостережні пункти. Відповідно до завдання «Совета труда и обороны» під керівництвом О. О. Мігуліна (1927 р.) було проведено суцільне обстеження виноградників України, складено карту розповсюдження філоксери в республіці. На підставі цієї роботи видано закон про заходи боротьби з цим шкідником (Євтушенко, Байдик, 2020).

Починаючи з 1954 р., на кафедрі зоології та ентомології почалися широкі дослідження із захисту плодкових насаджень, зокрема вивчення біології та екології основних шкідників яблуні, з'ясування причин їхніх масових розмножень, ролі корисної ентомофауни та епізоотій.

Харківський сільськогосподарський інститут ім. В. В. Докучаєва, у якому в 1932 р. було створено факультет захисту рослин, став другим центром досліджень в області садової ентомології в Україні.

Професор О. О. Мігулін започаткував у захисті рослин історико-статистичний підхід до аналізу динаміки популяцій шкідливих організмів і підготував двох докторів та 31 кандидата наук (Євтушенко, Байдик, 2020).

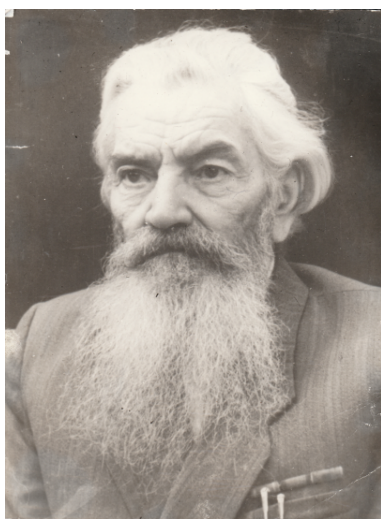
У 1971–1991 рр. кафедру очолював доктор біологічних наук, професор Б. М. Литвинов — відомий учений і педагог, послідовник наукової та педагогічної школи професорів В. Г. Аверіна й О. О. Мігуліна, відомої далеко за межами України. Саме Б. М. Литвинов є засновником фундаментального напрямку — вивчення популяційної динаміки шкідників плодкових культур і розробником комплексної екологічно орієнтованої системи їх захисту. Дисертаційна робота Б. М. Литвинова — визначальна подія в історії ентомології України. Дослідження виходить за межі традиційних хімічних засобів захисту рослин і має всі ознаки інтегрованої системи захисту, хоча цей термін і не вживається в багаторічній праці вченого. Запропонований ним захист плодкових насаджень поєднує в собі вивчення комплексу взаємопов'язаних організмів протягом тривалого часу (15 років) та особливу тактику знищувальних заходів шляхом регулювання чисельності шкідника та доведення її до певної величини, а також застосування, крім хімічного, ще й біологічного та мікробіологічного методів захисту (Євтушенко, 2015).

Борис Митрофанович Литвинов підготував двох докторів та 24 кандидатів наук. Учні та послідовники Б. М. Литвинова продовжують дослідження створеної ним наукової школи з актуальних питань удосконалення екологічно орієнтованого захисту плодкових та інших сільськогосподарських культур від шкідників (Євтушенко, Байдик, 2011).

Учений є співавтором двох видань підручника «Сельскохозяйственная энтомология» (1976 та 1983 рр.) за редакцією О. О. Мігуліна, «Справочника по защите растений» (1989 р.), навчального посібника «Сельскохозяйственная энтомология» (1997 р.), останні два видання вийшли за його редакцією. Для забезпечення навчального процесу за роки незалежності України за його редакцією вийшов підручник «Сільськогосподарська ентомологія» (2005 р.), «Практикум із сільськогосподарської ентомології» (2009 р.), два видання навчального посібника «Шкідники лісових насаджень» (2005 та 2008 рр.), «Сільськогосподарська ентомологія. Назви основних шкідників сільськогосподарських культур і лісових насаджень» (2007 та 2010 рр.) (Євтушенко, 2019).

Велику увагу Б. М. Литвинов приділяв удосконаленню навчального процесу, естетичному оформленню кафедри. Під керівництвом ученого і за його активною участю створено унікальні наочні навчальні посібники для підготовки, контролю і самоконтролю знань студентів зі спеціальних дисциплін: зоології, загальної і сільськогосподарської ентомології (співавтор — доцент В. І. Опаренко). Протягом 11 років Б. М. Литвинов успішно очолював Харківське відділення Українського ентомологічного товариства, 5 років — спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальності «Ентомологія», 15 років — господарсько-договірну тематичну роботу із впровадження наукових розробок кафедри у виробництво, багато років був відповідальним редактором збірників наукових праць факультету захисту рослин.

Рішенням вченої ради Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва (протокол № 2 від 25 лютого 2015 р.) кафедрі зоології та ентомології присвоєно ім'я професора Б. М. Литвинова.

В. Г. Аверін (1885–1955)

О. О. Мігулін (1893–1989)

Б. М. Литвинов (1921–2011)

Рис. 2. Завідувачі кафедри: В. Г. Аверін (1930–1955); О. О. Мігулін (1956–1971); Б. М. Литвинов (1971–1991).

Професори В. Г. Аверін, О. О. Мігулін, Б. М. Литвинов заклали фундамент пріоритетного в екології й захисті рослин напряму — управління динамікою популяцій шкідливих і корисних організмів, підготували талановитих учнів і послідовників. У той період колектив кафедри плідно працював під керівництвом цих визнаних учених. Значну увагу приділяли підготовці кандидатів і докторів наук. У 60–80-ті роки викладачі кафедри розробили та впровадили в навчальний процес курс «Шкідливі нематоди, кліщі, гризуни», уточнили для багатьох видів економічні пороги шкідливості, розробили й виготовили перші в інституті автоматизовані навчальні стенди зі систематики комах та інших шкідників сільськогосподарських культур.

У різні роки на кафедрі працювали Й. Т. Покозій, Д. А. Ховріна, З. П. Борисова, Л. Ф. Краснопольська, Х. Х. Рамакаєв (декан ФЗР у 1970–1992 р.), Г. І. Шаруда, В. І. Цибулько, К. Г. Ваганова, А. Й. Ковалик, В. І. Опаренко, О. В. Захаренко, О. І. Мезенцев, О. Л. Зозуля, А. П. Лук'янченко, О. С. Тертишний.

Наукова діяльність професора Й. Т. Покозія була пов'язана з ХСГІ ім. В. В. Докучаєва до 1976 р., де на кафедрі зоології та ентомології після закінчення інституту він навчався в аспірантурі, працював асистентом, професором, деканом факультету захисту рослин (1967–1970 рр.). Напрямом його наукової роботи було вдосконалення системи захисту садових, ягідних, лісових насаджень, плодорозсадників від шкідників у плані широкого застосування біологічних засобів. Він підготував п'ятьох докторів і 20 кандидатів наук.

Фундаментальні проблеми систематики й екології комах вивчав доктор біологічних наук, професор О. В. Захаренко, який був провідним ентомологом-неуроптерологом світового рівня, екологом-степознавцем, фахівцем заповідної справи. Він розробив новітні підходи щодо організації й оптимізації заповідної справи, методи охорони рідкісних і зникаючих видів комах, а також збагачення лісосмут

корисною ентомофауною і зменшення кількості хімічних обробок у них. Учений був ініціатором створення й видання серії «Біологія» Вісника ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Він підготував одного доктора і трьох кандидатів наук.

У 1991–2010 рр. завідувачем кафедри зоології та ентомології був доктор біологічних наук, професор, академік ВШ України Є. М. Білецький. Він обґрунтував теорію циклічності динаміки популяцій і розробив міжсистемний метод прогнозування масових розмножень шкідливих комах. Цей метод застосовують в Україні, країнах СНД, Конго, Нігерії, країнах Близького і Середнього Сходу, штаті Флорида (США) і в Китаї. З проблеми теорії і технології прогнозування в захисті рослин Є. М. Білецький підготував двох докторів і 13 кандидатів наук. Заснував наукову школу «Проблеми багаторічного прогнозування масових розмножень шкідливих комах». Учений є співавтором галузевих стандартів ОПП і ОКР «Бакалавр» і «Магістр» напряму «Захист рослин» МОН, підручника «Сільськогосподарська ентомологія», п'яти монографій. Опублікував одну одноосібну монографію «Массовые размножения насекомых. История, теория, прогнозирование» (2011 р.) та інші роботи.

Таким чином, на кафедрі зоології та ентомології було створено чотири наукові школи професорами В. Г. Аверіним, О. О. Мігуліним, Б. М. Литвиновим, Є. М. Білецьким.

Для забезпечення навчального процесу україномовними навчальними виданнями за участю викладачів кафедри видано три фундаментальних підручники: «Сільськогосподарська ентомологія», «Імунітет рослин», «Фітофармакологія», два практикуми: «Шкідники багаторічних насаджень» і «Практикум із сільськогосподарської ентомології», за якими навчаються студенти вищих аграрних навчальних закладів України. При кафедрі була створена і працювала до 2010 р. проблемна лабораторія екології комах, завідував якою кандидат біологічних наук В. М. Грамма.

Є. М. Білецький

Г. В. Байдик

М. Д. Євтушенко

Рис. 3. Завідувачі кафедри: Є. М. Білецький (1991–2010); Г. В. Байдик (2010–2016); М. Д. Євтушенко (2017–теперішній час).

У 2010–2016 рр. кафедру зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова очолювала кандидат сільськогосподарських наук, доцент Г. В. Байдик — одна з численних учениць професора Б. М. Литвинова. Її наукові інтереси — вивчення закономірностей багаторічної динаміки популяцій шкідників зернових колосових культур і вдосконалення комплексної системи захисту рослин. Співавтор одного підручника, практикуму зі сільськогосподарської ентомології, 11 навчальних посібників тощо (Білецький, 2012; Забродіна та ін., 2017).

На кафедрі працюють професори: М. Д. Євтушенко (ректор ХНАУ в 1996–2007 рр.), Є. М. Білецький, В. Л. Мешкова, доценти: Л. Я. Сіроус, І. П. Леженіна, М. О. Філатов, І. В. Забродіна (декан факультету захисту рослин з 2016 р.), Ю. В. Васильєва, С. В. Станкевич, викладач В. В. Вільна, старші лаборанти: Н. П. Варжеленко та А. О. Саліна.

Кафедра є випусковою на факультеті захисту рослин, готує фахівців ОС «бакалавр» та «магістр». Викладачі кафедри забезпечують навчальний процес на факультетах: захисту рослин, агрономічному,

лісового господарства (денна та заочна форми навчання), Інституті міжнародної освіти та підвищення кваліфікації.

Основний напрям науково-дослідної роботи кафедри — «Обґрунтувати теорію і розробити прийоми управління динамікою популяцій шкідливих і корисних комах на основі фітосанітарних прогнозів різної завчасності», який включає 14 розділів.

Доктор сільськогосподарських наук, професор В. Л. Мешкова підготувала 13 кандидатів наук, серед яких чотири проходили навчання в аспірантурі на кафедрі зоології та ентомології ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Наукові інтереси В. Л. Мешкової — динаміка популяцій лісових видів комах, прогнозування їхніх поширення та шкідливості. Професор опублікувала 530 наукових публікацій, є автором і співавтором шести монографій, одного патенту на корисну модель і одного навчального посібника. Є головним редактором «Вістей Харківського ентомологічного товариства», членом Президії та почесним членом громадської організації «Українське ентомологічне товариство».

Рис. 4. Склад співробітників кафедри, 2019 р. Перший ряд (зліва направо): А. Д. Рідкокаша (аспірантка), Ю. В. Васильєва (канд. с.-г. наук, доцент), Д. Д. Ющук (канд. с.-г. наук, доцент), В. Л. Мешкова (д-р с.-г. наук, професор, академік ЛАНУ), М. Д. Євтушенко (канд. біол. наук, професор, завідувач кафедри, радник ректора), Г. В. Байдик (канд. с.-г. наук, доцент, заступник завідувача кафедри), Л. Я. Сіроус (канд. с.-г. наук, доцент), І. П. Леженіна (канд. біол. наук, доцент, професор ХНАУ), М. О. Філатов (канд. біол. наук, доцент). Другий ряд (зліва направо): С. В. Васильєв (аспірант), А. Р. Омелич (аспірантка), А. О. Саліна (ст. лаборант), І. В. Забродіна (канд. с.-г. наук, доцент, декан ФЗР), С. В. Станкевич (канд. с.-г. наук, доцент, заступник декана ФЗР), О. А. Молчанова (аспірантка), Н. В. Лутицька (аспірантка), В. О. Меленті (асистент), Ю. О. Коломієць (аспірантка), Н. П. Варжеленко (ст. лаборант).

Плідно продовжує дослідження послідовник наукової школи професора Б. М. Литвинова професор М. Д. Євтушенко зі своїми учнями — І. В. Забродіною, С. В. Станкевичем, В. В. Вільною за пріоритетними напрямками, а саме: багаторічна динаміка популяцій і прогнозування масових розмножень шкідників плодових культур, шкідників ярих олійних капустияних культур. За результатами досліджень шкідників ріпака та гірчиці М. Д. Євтушенко і С. В. Станкевич отримали патент на корисну модель і Золоту медаль на виставці «Агро-2014» (м. Київ).

У 2017 р. на посаду завідувача кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова обрано кандидата біологічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України М. Д. Євтушенка. Він є співавтором шести монографій і чотирьох патентів на корисні моделі, трьох підручників, двох практикумів і 17 навчальних посібників. Для кафедри підготував трьох кандидатів наук — І. В. Забродіну, С. В. Станкевича, В. В. Вільну.

Протягом трьох навчальних років (1986–1989 рр.) працював у Кампучії, де готував національні кадри та відновлював діяльність сільськогосподарського технічного університету в м. Пномпень. У цьому навчальному закладі працював завідувачем кафедри, деканом факультету агрономії та лісового господарства. Успішно забезпечив перші два випуски агрономів, створив дослідне поле, особисто підготував дев'ятьох магістрів наук.

Микола Дмитрович Євтушенко — почесний професор Фуджінського університету сільського господарства та лісівництва (2006 р., Китай), почесний член громадської організації «Українське ентомологічне товариство». У різні роки був головним редактором Вісника ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, серія «Біологія» (від дня заснування), членом редколегій Вісника ХНАУ, серія «Ентомологія і фітопатологія» та «Известий Харьковского энтомологического общества», головою Харківського відділення Українського ентомологічного товариства (2004–2013 рр.) (Байдик, 2012).

Фундаментальні дослідження структури та функціонування комплексу двокрилих у агроценозах вивчає доцент І. П. Леженіна (вона підготувала одного кандидата наук); комплексу шкідників, запилювачів і ентомофагів насінневого амаранту присвячені дослідження І. П. Леженіної і Ю. В. Васильєвої. Ними отримано патент на корисну модель. Вони є співавторами навчального посібника з родентології.

Системні дослідження багаторічної динаміки популяцій і розроблення критеріїв їх прогнозування виконує доцент Л. Я. Сіроус. Вона розробила алгоритм масових розмножень листогризух лускокрилих шкідників капусти. Є співавтором одного підручника, практикуму зі сільськогосподарської ентомології та п'яти навчальних посібників.

Прийоми використання диких бджолиних-запилювачів люцерни та інших мелітофільних культур і основи їх охорони розробляє доцент М. О. Філатов. За цю розробку його нагороджено Золотою медаллю на виставці «Агро-2013» (м. Київ). Він співавтор видань «Червона книга України», «Червона книга Харківської області», «Червона книга Дніпропетровської області» і «Червона книга Криму».

Молодий науковець кафедри доцент С. В. Станкевич — лауреат стипендії Кабінету Міністрів України для молодих учених (2017–2018 рр.), переможець конкурсів «Кращий молодий науковець Харківщини 2017 та 2020 рр. за напрямом «Раціональне природокористування», лауреат стипендії Харківської облдержадміністрації ім. О. Н. Соколовського для молодих учених (2018–2019 рр.).

При кафедрі функціонує аспірантура та докторантура за спеціальністю «Ентомологія». Менш ніж за сторічний період на кафедрі захищено 108 дисертацій: 11 докторських і 97 кандидатських.

Нині на кафедрі навчаються і проводять наукові дослідження 10 аспірантів, керівниками яких є викладачі кафедри.

Є. М. Білецький, М. Д. Євтушенко, В. Л. Мешкова, Г. В. Байдик, Л. Я. Сіроус протягом декількох каденцій брали активну участь в атестації кадрів вищої кваліфікації в спеціалізованій вченій раді за спеціальністю «Фітопатологія» та «Ентомологія».

Колектив кафедри своєчасно забезпечує навчальний процес новими навчально-методичними виданнями.

З 2019 р. викладачами й аспірантами опубліковано 34 статті у виданнях, індексованих у наукометричних базах даних Scopus і Web of Science.

Зусиллями викладачів і аспірантів у 2020 році на кафедрі створено Музей зоології.

Два роки поспіль у рейтинговій системі оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників і структурних підрозділів ХНАУ ім. В. В. Докучаєва кафедра зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова посідає перше місце.

Науковці кафедри продовжують дослідження з удосконалення екологічно орієнтованих систем захисту від шкідників плодівих насаджень і сільськогосподарських культур з урахуванням збереження ентомофагів та запилювачів рослин, їх охорони, штучного розведення та розселення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Байдик, Г. В. 2012. Євтушенко Микола Дмитрович (до 65-річчя від дня народження). *Вісник Харківського національного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **11**, 171–173. URL: <https://knau.kharkov.ua/index.php?do=download&id=3678&area=static>.

- Белецкий, Е. Н. 1996. Кафедре зоологии и энтомологии — 155 лет. В: *Сборник научных трудов кафедры зоологии и энтомологии (к 155-летию кафедры)*. Харьковский государственный аграрный университет им. В. В. Докучаева, Харьков, 2–3.
- Білецький, Є. М. 2006. Кафедра зоології та ентомології. *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **12**, 122–124.
- Білецький, Є. М. 2012. Байдик Галина Василівна (до 60-річчя від дня народження). *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **11**, 166–167. URL: <https://knau.kharkov.ua/index.php?do=download&id=3678&area=static>.
- Білецький, Є. М. 2015. Кафедри зоології та ентомології — 175. *Фундаментальні та прикладні дослідження в зоології: матеріали науково-практичної конференції присвяченої 175-річчю кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова ХНАУ ім. В. В. Докучаєва (1840–2015). (Харків, 21–22 травня 2015 р.)*. Харків, 7–9.
- Білецький, Є. М., Євтушенко, М. Д., Байдик, Г. В. 2015. Кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова — 175 років. *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **1–2**, 7–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ento_2015_1-2_3.
- Голікова, О. М., Кравцов, А. І., Киричок, Р. І., Довбня, О. М., Зозуля, В. А., Волошан, М. В., Бобро, М. А., Тихоненко, Д. Г., Новосад, Б. К. 2011. *Історія Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва (1816–2011)*. Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва, Харків, 217–220. ISBN: 9789661643214.
- Євтушенко, М. Д. 2015. Професор Б. М. Литвинов — талановитий педагог, вчений та організатор. *Фундаментальні та прикладні дослідження в зоології: матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 175-річчю кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова ХНАУ ім. В. В. Докучаєва (1840–2015 рр.) (Харків, 21–22 травня 2015 р.)*. Харків, 9–12.
- Євтушенко, М. Д. 2019. Внесок науковців кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова в екологізацію захисту рослин і підготовку кадрів вищої кваліфікації. *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **1–2**, 36–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ento_2019_1-2_7.
- Євтушенко, М. Д., Байдик, Г. В. 2011. Пам'яті Бориса Митрофановича Литвинова (1921–2011 рр.). *Вісник Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва. Серія «Фітопатологія та ентомологія»*, **9**, 163–164. URL: <https://knau.kharkov.ua/index.php?do=download&id=3711&area=static>.
- Євтушенко, М. Д., Байдик, Г. В. 2020. Кафедри зоології та ентомології ім. Б. М. Литвинова — 180 років. *Проблеми екології та екологічно орієнтованого захисту рослин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції факультету захисту рослин Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, присвяченої 130-річчю з дня народження академіка ВАСГНІЛ, член-кореспондента НАНУ, доктора біологічних наук, професора, фундатора та першого декана факультету Т. Д. Страхова (Харків, 29–30 жовтня 2020 р.)*. Планета-Прінт, Харків, 59–64. ISBN: 9786177751990. URL: <https://knau.kharkov.ua/index.php?do=download&id=1083>.
- Забродіна, І. В., Станкевич, С. В., Євтушенко, М. Д., Білецький, Є. М., Туренко, В. П., Колупасв, Ю. Є., Мирось, В. В., Масленников, Д. І., Гаврилюк, Ю. М., Байдик, Г. В., Головань, Л. В. 2017. *Факультет захисту рослин: до 85-річчя з дня заснування факультету*. Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва, Харків, 1–59.
- Киричок, Р. І., уп. 2001. *Педагогі-вчені Харківського державного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва: біографічний довідник*. Основа, Харків, 1–136. ISBN: 5776807395.

Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва